

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Frankofurti, 1671

Cap. XXX. De Rheda.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

De Rheda.

Rheda Gallorum. Isidorus notatur. Rijden proprie de equitantibus. Rheda saepe generalius vehiculum, saepe specialius, quod differt à cisis, petorito, & aliis. Casaubonus rejicitur. Carpenta rhedarum. Rheda & vehiculum sic specialiter dictum, idem. ῥῆδρα. Hesychius corrigitur. Xiphilinus aliter, ac à Casaubono factum, explicatur. Habuit rotas quatuor. Corrasius notatur. ῥῆδρον. Suidas exponitur & emendatur. Mula ad rhedam. Scaligeri emendatio Varronis probata ad rhedas equi. Numerus eorum alius & alius pro diversitate temporis. Quadrigæ. Flagella. Codex Theodosianus explicatur contra Gothofredum & corrigitur. Rheda cum equis triginta. Rheda num sint dictæ flagella. Iumenta habebant junctæ longa serie. Sulp. Severus emendatur & exponitur. Evadere. Duo & Duo. Usus in itinere. Pertinet ad viros feminasq;. Dignitate cedit esseda. Rheda meritoria. Svetonius exponitur. Rheda ad onera. Rheda in supellectili numeratur. Paulus Ictus exponitur. Rheda tecta linteis. Rheda cursualis, & tabellariorum. Προπομπῆς. διπλώματα σεσημασμένα. Cursus fiscalis. Rheda fiscalis. In hac etiam alij, quam tabellarij. Aurum in rheda transvectum, sed pondere minore, quam res aliæ, & quare. Gothofredi sententia examinata.

RHeda, vel, ut alij malunt sine spiritu, *reda* vocabulum est apud Gallos ortum. Fabius lib. I. c. 5. *Plurima Gallica valuerunt, ut rheda ac petoritum: quorum altero Cicero tamen, altero Horatius utitur.* Cum ergo Gallicum sit vocabulum, perperam à Latino *rota* derivatus, quod est factum Isidoro lib. XX. c. 12. *Has, ait, i. e. redas, antiqui retas dicebant, propter quod haberent rotas.* Putat rhedas ab antiquis dictas *retas*. Retas vero sic vocatas permutatione litteræ à rotis. Verum *retas* pro vehiculis non puto apud veteres occurrere. Ac si occurreret, videndum esset, an non ipsum quoq; Gallicum deberet haberi. Nam derivatio à *rota* est inanis, cum *rota* sit commune quid in prope omnibus vehiculis. Bochartus vocem *rheda* suo more putat ortam in Oriente, atq; à Chaldæo *rheda*. deducit, cujus plurale *rhiduuath* occurrit in Jonathanis & Hie-

rosolymitana paraphrasi. Nec fortassis malè, si primã ejus attendamus scaturiginem: Nam alias quis dubitet à Gallis ortam vocem, esse Gallicæ originis? Idèò & Vossius in Etymolog. *Germanis ac Belgis* (quorum lingua olim eadem ac Gallorum fuit) *hodieque Reden aut Ryden est equo aut curru vehi. Igitur, inde rheda quin sit, dubium non est.* Convenit & Grotius in Annotationibus ad cap. 18. Apocalypf. àq; isto *Ryden* derivat. Verum *Ryden* sive *Reiten* propriè fit eqvis, non vehiculis, tametsi Belgæ etiam de vehiculis usurpent. Et est *Reiten* idem atq; *Reisen* / quia veteres pronunciabant *Reitsen* / sicuti à *Dats* factum *Dat* Belgarum, & *Das* Germanorum: à *Wasser* / *Water* Belgarum, & *Wasser* Germanorum. Inde *Reisige* sæpissimè apud veteres pro eqvitibus. Porro, *Reisen* est à *Roh* / id est, eqvo, atq; idèò & *Reiten* inde erit, *equitare* qve signabit. Et quoniam *Reiten* eqvos respicit, ignoro, an ad currus aut vehicula rectè possit trahi. Nec tamen invenio, quo referre possim ejus ortum, cum vehiculorum omnium vocabula, quibus hodie utuntur Galli viciniq; populi, nimium abludant. Apud Britannos *Rhediad* in usu est, pro cursu, & *Rheden* pro currere, uti docet Cambdenus lib. I. Britann. & originis communis facit cum *rheda* vehiculo. Sed & apud Gallos *Rhodanus* est fluvius, haud dubie à currendo dictus, unde & Germani suum *Rhein* derivavere. Nam est *Rhein* à *Rennen* sive *Rinnen* / id est, *currere*, quia præcipiti fluit cursu. *Rennen* verò convenit cum Græco *ρέω*, similis significationis, à quo contracto *ρῶ* non abludit *Rhone*, sicuti pronunciare vocem *Rhodani* consueverunt. Quod si quis & rhedam simili dictam ratione crederet, me adversum sibi neutiq; haberet, cum sit rheda vehiculum cursui destinatum, uti ex sequentibus liquet. Est autem rheda interdum quæcunq; vehiculum, unde Glossæ: *Rhedis*, ῥήμασι. Interdum certum & peculiare, differens ab aliis, ut cisis, sicut constat ex Philippica II. Ciceronis; Petorito, de quo docet Aufonius ep. 8. atq; aliis. Itaq; non probo, quod habet Casaubonus ad Svetonii Julium, cap. 58. de rheda verba faciens: *Quemadmodum hoc genus vehiculi à rotarum numero ῥεζακόνδ᾽ nomen invenit, sic apud vetustissimos AEoles ab eodem numero ῥεζοπίλον dictum.* ῥεζοπίλον est petoritorum,

tum, à quo Aufonius non semel rhedam distinguit. Sed nec *πέλοριον* vel *petoriturum* Æolicum est vocabulum. Nunquam fanè petoriturum vel *πέλοριον* dicuntur Æoles vocasse aliquod vehiculum, sed Galli. Qui tametsi putentur aliquibus hanc vocem derivasse ab Æolico *πέτορες*, non tamen sequitur & vehiculum fuisse apud Æolas, quod petoriturum vel *πέλοριον* vocarunt. Quare manet, teste locupletissimo Aufonio, quippe qui & ipse Gallus fuit, ac iccirco gallica vehicula nosse debuit, aliud *petoriturum*, & aliud *rheda*, de qua loquimur. Hæc rheda sic ab aliis diversa quandoque etiam *carpentum* vocabatur. Ideò, quod Juvenali Sat. VIII. est *carpentum*, veteri ejus Scholiasti est rheda. Et in Codice Theodosiano hac de causa sunt *carpenta rhedarum*, sicut alibi jam dixi. Appellantur aliquando & *vehicula* specialiori notione. Quod colligitur ex l. 17. Cod. Theod. de Curfu publico, ubi dicitur: *Vehiculis nihil ultra mille librarum mensuram patiemur imponi*. Nec enim hæc verba trahi possunt ad vehicula cujusvis generis, sed nominatim ea, quæ dicuntur rheda, ut ex lege alia, videlicet trigesima ejusdem tituli, ubi rhedis onus hoc tribuitur, constare potest, & nos in sequentibus docebimus. Eadem est causa, cur, quæ in l. 18. e. t. vocantur prius *vehicula*, mox dicantur *carpenta*, & intelligantur *rheda*, quod & Gothofredus observavit. Græci rhedas appellarunt *ρήδια* imitatione vocis barbaræ, ut puto. Hesychius: *ῤηδίων, καρέχων, ῤαδίων*. Ita editi, etiam nuperrimè. Sed in postrema voce scribendum *ῤαδίων*. Suidas: *ῤαδίων, ἀρμάτων*; Item ante: *ῤαδίον, τὸ φορεῖον, ἢ τὸ ἄρμα*. Nempe duplici ratione pingebant, per *η*, & per *αι*, uti fit in barbaris ejusmodi. Imò reperitur & per *ε* apud eundem Hesychium. Ita namq; habet: *ῤεδίων, ἀρμάτων*. Quod si sua lingua uterentur, vel *ὀχήματα*, & *ἄρματα* generali voce, vel *τετρακύκλις* appellasse Casaubonus censet ad Svetonii Jul. cap. 58. *Rheda quatuor rotas habebat, ut cistum duas, auctore Isidoro. Propterea Græci in rebus Romanis τετρακύκλιον appellant. Xiphilinus in Adriano: Οὐδ' ἔστιν ὁπότ' ἐτε ὀχήματι τὸτ' ἐγε, ἐτε τετρακύκλις ἐπέβη. Nunquam, inquit, in illo itinere nec currum nec rhedam conscendit. Sed ignoro, an hoc verum sit. Nam non rheda sola rotas habuit quatuor; Et de τετρακύκλις alibi est observatum, quod usurparint de ἀπὴνῃ etiam, & aliis*

aliis vehiculis. Quare malleμ τειρακίλυ vocem explicare de majori vehiculo, quocunq; deniq; præsertim tali, quali & sarcinæ portari, & homines recumbere solebant, ut sunt harmamaxæ vel carpenta, atq; locum ita reddere: *Nunquam in illo itinere nec curru neque laxiore vehiculo est usus.* Metaphrastes Cæsar's Φορεία reddidit. Nam ubi lib. I. B. G. cap. 51. Cæsar ita scribit, *omnemque aciem suam rhedis & carris circumdederunt*, id is vertit isto modo: πᾶσαν τε πλὴν σφῶν τάξιν Φορείοις τε καὶ ἄρμασι περιέστεισαν. Scilicet & hoc est generale, ac de quolibet vehiculo usurpari potest. Rhedæ species cognoscitur non nihil ex iis, quæ jam dicta sunt: Nam apparet, vehiculum fuisse cum rotis, numero quatuor. Isidorus clarè: *Rheda genus vehiculi quatuor rotarum.* Atq; ob hanc causam in l. 8. Cod. Theod. de Curfu publico opponitur birotæ: *Statuimus rheda mille pondo tantum superponi, birotæ ducenta.* Si rheda non fuit birota, quadrirota fuerit, necesse est, cum vehiculum unius rotæ plures libras, quam duarum, portare nequiverit. Errat ergo Corrafius, quando ei duas tantum rotas assignat lib. III. Miscell. cap. 20. ubi ait: *Rheda le viculus currus est duarum rotarum, quo utebantur passim omnes, etiam abjectissimi.* Cuncta hæc sunt commentitia, quod abunde ex sequentibus liquerebit. Tectum an habuerit, ignoro, vix opinor tamen, quia ferè inter oneraria vehicula. Et apud Martialem lib. V. epigr. de Basso conspici possunt, quæ in rheda feruntur. Nam quod habet Suidas, de aliis, non propriè sic dictis, vehiculis accipiendum est. Verba ejus: Ἡρδιον, περιφανὲς ἄρμα, σκεπασθόν. *Erdium, illustre vehiculum, tectum.* Hic Ἡρδιον nil aliud, quam ῥήδιον, per transmutationem factum, id est, rheda. Sed aliud genus intelligitur, ut carpentum, vel carucha, sicut supra quoq; rheda vertebatur. Nisi plane volumus apud Suidam emendare ἄρμα ἀσκεπασθόν, ut sit sententia, *Erdium, perspicuum vehiculum, non tectum.* Quod puto esse verissimum. Animalia ei adjuncta mulæ fuerunt. Docet Dialog. I. Sulpitii Severi, ubi cum virtute B. Martini factum ostendisset, quod jumenta in rheda fiscali nequirent progredi, subdit: *Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. Consumit Gallicas mularum poena mastigias.* Atq; ital. 8. Cod. Theod. de Curfu publico: *Octo mulæ jungantur ad rhedam.*

dam. Nec fortassis aliter legendum apud Varronem lib. III. de R. R. ubi sic habetur: *Celerius voluntate Hortensii ex equili educeres rhedarias, ut tibi haberes, mulas.* Scaliger profectò ita edidit, cum veteres haberent *rhedarios mulos*, sicut annotavit ipse, ac ex libris, quos secutus Calepinus est, & Auctor Fori, quod vocatur Romani, colligitur. Nam & in emendatissima editione Comeliniana Varronis locus ita editur, ut dixi. Pro mulabus tamen adhibebant quoque eqvos. Cicero lib. VI. ep. I. ad Atticum: *Hic Vedius mihi obviam cum duobus essedis, & rheda equis juncta.* Quibus verbis interim colligitur, cum nominatim eqvos memoret in rheda, id fuisse non ita frequens, sicut alterum. Quamquam eqvos memoret in rheda etiam Ausonius, cujus verba in sequentibus ponemus. Numerus ejusmodi animalium in rhedis privatorum sine dubio fuit arbitrarius. At in cursu publico modò habuerunt octo, modò decem, pro diversitate anni: Pauciores tempore æstivo, plures hybernali. Constantinus ad Taurinum l. 8. Cod. Theod. de Cursu publico: *Octo mule jungantur ad redam æstivo videlicet tempore, hyemali decem.* Nempe hybernali tempore difficilius trahuntur vehicula propter frigus, quo conspissatur axungia, & congelatum lutum nivesve, quibus rotæ impediuntur. Itaque tali tempore animalia requiruntur plura. Neque de mulabus magis arbitror hoc verum, quam de equis. Legimus sanè pro vehiculo rhedarum lib. VI. Cod. Theod. de Curiosis *quadrigas & flagella* istis verbis: *Singulos solidos per singulas redas (id est, quas quadrigas vel flagella appellant) percipiatis.* Verum ista mihi valde suspecta est interpretatio. Gothofredus equidem existimat hinc rectè colligi, rhedas si adjunctos habuerunt eqvos, non habuisse, nisi quatuor. Verba ejus sunt cum alibi, tum in Paratitlo ad lib. VIII. de Cursu publico Cod. Theod. *Reda verò à quatuor equis trahebatur: unde & Reda explicantur Quadrigæ vel Flagella l. 3. sup. de Curiosis: vel ab octo aut decem mulibus,* (scribendum est, mulabus) l. 8. Sed non video, si minimum adjunctas habuere mulas octo, quomodo sufficere ipsis potuerint equi quatuor. Non sunt equi duplo robustiores mulabus, imò robur mularum superat interdum etiam equorum, quod nos ipsi vidimus.

Deinde qui quadrigæ dici rhedæ potuerint, quarum ratio à quadrigis prorsus differebat? Quadrigæ collocatos equos habuere fronte æquali, non sic rhedæ, uti mox constabit. Ad postremum nominantur equi in rhedis non quatuor solummodo, sed triginta. Locus est notabilis apud Aufonium ep. VII. in qua, cum à Theone missa sibi dicere deberet ostrea triginta, accepisse ait sese,

-- *Quot habet jūctos Vafatica reda caballos.*

Vocat redam Vafaticam, à Vafatibus, Aquitaniæ seu Galliæ Comatae populis, apud quos in usu maxime fuisse hoc vehiculum hinc discimus, ac iccirco recte Gallicum putari intelligimus. Hanc redam Vafaticam testatur vulgo adjunctam habuisse caballos sive equos triginta. Vulgo, inquam, namque alias ex versu illo nequivisset colligi, quot accepisse ostrea sese diceret. Jam si vulgo triginta, qui dici potuerunt *quadrigæ*? Neq; de flagellis magis consentire possum. Gothofredus equidem sic explicat: *Flagella cur singula rhedæ seu quadrigæ dictæ fuerint, proprio tum & in mansionibus procul dubio cursus publici usurpato vocabulo, proclive dictu, quod uno flagello vel aurigæ regeretur, quæ deniq; uno flagello & aurigæ contenta est.* At contrarium nos docent monumenta vetera, & aurigas plures flagellaq; monstrant usurpata etiam ad rhedas singulas. Sulpitius Severus loco antea laudato: *Interea illi regressi ad rhedam suam, furore satiati, agi, quo ire cæperunt, jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia solo fixa, ac si ænea signa, rignissent, tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atq; inde resonantibus nihil penitus movebantur.* Habes ecce hic rhedam non nisi unicam, & tamen ad eam magistris, id est aurigas, atq; flagra in plurali. Quare non est dubium, quin sit falsum, quod pro flagelli explicatione affertur. Et qui omnino potuerint tot animalia flagello uno, unove aurigæ gubernari? Nam ut demus equos tantum habuisse quatuor, quod tamen falsum est, mulas tamen habuere octo vel decem. Nec est verisimile, propter equos accepisse nomen flagellorum, cum id genus minus frequens fuerit in rhedis. Quare sicut dixi mihi valde suspecta illa est interpretatio, nec à legumlatore, verum Glossatore nata videtur. Cum præsertim alibi occurrat nihil, quod firmare ipsam

ipsam queat. Animalia quo pacto juncta fuerint, jam dixi, non nimirum eo, quo quadrigæ vel id genus, verum bina atq; bina longa serie. Docetq; manifeste locus Sulpitij, ubi sic habetur paulo ante ea, quæ superius sunt allata: *Vbi Martinum in veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paululum in partem alteram evaserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt.* Ita lego ista, Vulgo habent, paululum in partem alteram hæserunt, quod non intelligitur. Ecquid enim est, *hære in partem aliquam?* Qui hæret, eodem manet loco; at sic agitur de jumentis terrore fugientibus à conspectu Martini, quod vere est *evadere*, hoc est aliorsum, & in latus à via cepta declinare. Dicit autem animalium eorum ordines fuisse *protentos*, quo id manifeste ostenditur, quod dixi. Videlicet non æqua fronte, verum longa serie ambulasse. Fuit Porro illa series non singulorum, sed duorum, quod colligitur ex eo, quia nominat *contigua de latere* Martini aliqua, quæ intelligi non possunt, nisi comparatione quadam cum non contiguis, qualia erunt juncta singulis à parte altera. Habuerunt ergo juncta animalia, ut dixi. Usus fuit vel privatus, vel publicus: uterq; pertinebat vel ad onera, vel ad itinera. De itineribus privatorum in rhedis discimus ex Or. Tullij pro Milone, ubi ait: *Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Grecis comitibus, ut solebat: sine uxore, quod nunquam fere: cum hic insidiator, qui iter illud ad eadem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda.* Quibus verbis simul intelligimus, fuisse hoc vehiculum non viris modo usitatum, sed & mulieribus. De viris firmat idem Philippica II, ubi ait: *Vehebatur in essedo tribunus plebis, sequebatur rheda cum lenonibus.* Ubi rheda velut minus dignum affertur vehiculum, in comparatione cum esseda, quando hoc tribuno, illud lenonibus assignatur. Habuerunt autem ideo, quia crebro genere hoc utebantur, non privatim modo suas, sed & publice locandas aliis, qui vellent conducere, quas propterea vocarunt *meritorias*. Sveton. Jul. c. 57. *Longissimas vias incredibili celeritate confecit, expeditus meritoria rheda, centena passuum*

suum millia in singulos dies. Rheda *meritoria* hic dicitur eodem modo, sicut *meritorium* cœnaculum in Vitellio c. 7. quod sub pretio certo elocatur aliis. Verba Svetonij: *Satis constat exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore & liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem ablocaret.* Sententia hæc est; elocasse domum suam sub pretio bene magno, quod ut consequeretur, alibi conduxisse levi pretio cœnaculum, in quod uxorem liberosq; conjiceret. Viri docti videntur accepisse de cœnaculis in ea ipsa domo, quod est falsum. Clare namq; dicit, *ablocasse domum*, sine partis alicujus exceptione. Quare id cœnaculum fuit non in domo Vitellij, qui hæctenus suæ domus partem nullam solitus est elocare, verum alibi, ubi quis hoc facere consueverat, unde quoq; *meritorium* id cœnaculum hic appellatur. Sicut ergo *meritorium* cœnaculum, pariter & rheda *meritoria* est dicta. Nec sunt alia *meritoria vehicula* apud dictum Svetonium in Calig. c. 39. nam *vehicula* speciali notione aliquando nominari genus hoc, jam in superioribus ostendi. *Quicquid*, ait, *instrumenti veteris aule erat, ab urbe repetijt, comprehensis ad deportandum meritoriis vehiculis.* Deportari hæc in Gallias curavit. Unde colligas, frequentes per regiones viasq; publicas extitisse, qui hoc genere quæstum facerent, aliisq; rhedas tales elocarent. Arguitq; idem Cæsaris exemplum, qui celeritate ista iter facere haud potuisset, nisi habuisset ubiq; paratos rhedarum ejuscemodi elocatores. Discimus autem porro ex his verbis Svetonij, nō vehendis hominibus solummodo, verum etiam oneribus adhibitas, huncq; alterum esse usum rhedarum. Quem confirmat quoq; Juvénalis III. Sat. ubi ait de Umbricio.

Sed dum tota domus rheda componitur una

Substitit ad veteres arcus, madidamq; Capenam.

Monstrat enim, omnes facultates suas, omnemq; supellectilem uni rhedæ impositam habuisse. Docet eadem & Martialis quando Bassum scribit ea vexisse omnis generis holera ad urbem. Versus extât lib. V. epigr. de Basso. -- *Plena Bassus ibat in rheda*

Omnes beati copias trahens rutis.

Illic

*Illic videres frutice mobili caules,
Et utrumq; porrum, sessilesq; lactucas,
Pigroq; ventri non inutiles betas.
Illic coronam pinguibus gravem turdis,
Leporemq; lesum Gallici canis dente,
Nondumq; victa lacteum faba porcum.*

Jam quoniam tam varius multiplexq; usus fuit rhedarum, iccirco & in supellectili numerabantur. Paulus l. 4. ff. de Supell. leg. *Rheda & sedularia supellectili annumerari solent.* Sed quid est, quod idem lege subsequenti negat esse in supellectili, sed instrumento potius viatorio tapetes, quibus vehicula insternuntur? Verba legis: *De tapetis autem vel linteis, quibus insternuntur vehicula, dubitari potest, an sint in supellectili. Sed dicendum est, potius instrumenti viatorij ea esse, sicut pelles, quibus involvuntur vestimenta.* Scilicet cum imminerent pluviae tapetibus ejusmodi, aut linteis crassioribus insternere vehicula, id est rhedas solebant. Ita hodieq; fieri videmus per Germaniam in rhedis, quibus vel peregrinantes utuntur, vel mercatorum sarcinas deportant. Linteum crassioris filii superne injiciunt, probeq; intensum firmant ad latera, ut vis pluviae coerceretur. Rhedis itinera fiebant publice quoque, praesertim celeriora. Hinc in cursu publico crebra mentio rhedarum, sicuti ex Codice utroq; liquet, ipsaq; rheda *curfualis* dicta l. 9. C. Theod. de legatis. Utebantur vero tali genere ab initio ij, qui perferre litteras ad Imperatorem ex provinciis deberent, eratque primum hoc institutum ab Augusto. Svetonius in vita ejus c. 49. *Quo celerius ac sub manum annunciari cognoscig; posset, quid in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit.* Subdit postea rationem, cur vehicula: *Commodius id visum est, ut qui a loco eidem perferrent litteras, interrogari quoque, si quid res exigeret, possent.* Antea cum dispositi essent cursores, alteri alter solas debet litteras porro ferendas, sic per cursores multos tandem perveniebant ad Augustum. At dispositis vehiculis ille ipse, qui primus litteras acceperat, pervenire

ad Augustum poterat, & coram sermone quoq; proferte, quæ scire Augustus volebat: Instituerat vero Augustus hæc vehicula præberi à privatis, quos ad id compellerent Magistratus municipales. Plutarchus in Galba: *Nymphidius non mediocriter indoluit, cum serui publici à Consulibus destinati essent, qui Senatusconsulta ad Imperatorem ferrent, quibus ipsis diplomata, quæ dicuntur, dari solent, ut iis statim agnitis Civitatum Magistratus tabelliariorum cursum accelerent in commutatione vehiculorum datis deductoribus.* Vides aperte, Magistratibus hoc fuisse injunctum, ut darent deductores. Προποµοαί των γραμματεφών, ipse vocat, & intelligit municipes, qui vehicula præbere cogebantur. Hos ait datos à Magistratibus interventu diplomatis. Pancirollus id exponit codicillos charta duplicata, in Comm. ad Not. Imp. Verum rectius Budæus thessaram fuisse ait, aut chartam signo Principis firmatam. Idcirco enim hic, cum Princeps esset nullus, signum imprimitur Senatus, unde vocantur διπλώματα σσηµασµένα: Et Nymphidius fert agrè, quod non suo signo obsignassent, ut qui Præfectus Prætorio vicem velut Principis gerebat. Οὐ µέρως, ait, ἠγανάκησεν, ὅτι µὴ παρ' αὐτῆς καὶ σφραγίδος καὶ σφαιρώτας λαβόντες ἀνέπεµψαν. Nempe res se ita habebat: Non obtinebat quilibet vehicula ejusmodi, qui vellet; Verum exhibere signum aliquod debebat, ex quo constaret, esse ipsum de hoc genere, cui vehicula præstanda. Id signum erat, quod *diploma* vocatur à Plutarcho, munitum sigillo Imperatoris, vel, absente illo, ejus, qui proximam ab eo tenebat potestatem. De hujusmodi diplomate agit Plinius lib. X. ep. 14. *Rex Sauromates scripsit mihi, esse quædam, quæ deberes quam maturissimè scire: Qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adjuvi.* Pertinet hic diploma ad impetrandas rhedas cursuales festinanti ad Trajanum tabellario ab iis, qui præstare tenebantur. Quando viso hoc diplomate Magistratus exhibere vehicula & rhedas cursuales cogebatur. A hoc quidem factum usq; ad Hadrianum, de quo Spartianus: *Statim cursum fiscalem instituit, ne Magistratus hoc onere gravaretur.* Hic cursus, cum ante per Magistratus juvandus esset à privatis, fit fiscalis, præbito ex fisco sumptu, qui ad eum fuit necessari-

us. Nam *fiscalis cursus*, sicut *res fiscalis*, quæ non pertinet ad alios, sed fiscum, hoc est, Principem, l. 9. ff. ne quid in l. p. Pertinebat enim ad fiscum, cum quia species fiscales & id genus ad Principem spectantia deferebat, tum quia ex fisco debebat impendi, quod in usum ejus erat erogandum. Atque post id tempus vehicula ipsa, nominatimque *rheda* dictæ sunt *fiscales*. Sulpitius Severus Dial. II. cap. 4. *Per aggerem publicum plena militibus viris fiscalis redæ veniebat.* Pertinebant autem postea non ad tabellarios solum rheda, sed & alios. Quomodo videmus ex hoc ipso Sulpitii loco, vectos ea quadam milites. Alibi, & qui mittuntur à provincialibus ad negotia quædam apud Principem expediunda, iis utendi potestatem habent. Sic in l. 9. Cod. Theod. de Legatis: *Si integra diæcesis unum vel duos elegerit, quibus desideria cuncta committat, redæ cursualis unius hisdem tribuatur e vectio.* Neque dubium, quin ad Magistratus quoque, cæterosque omnes, qui habebant jus utendi cursus publici, spectarint. Quo in cursu tamen non homines solummodo, verum onera quoque, sarcinæque rhedis portabantur, quæ ad fiscum pertinebant. L. 48. Cod. Theod. de Cursu publico: *Lineæ vel amictoria, quibus hætenus onerari redæ solebant, nec ulterius redis, sed angariis vel navibus dirigantur. Reliquæ verò delicatæ vestes, sed & linteamen amictorium, nostrorum usibus necessarium, redis, sed mille librarum ponderatione, mittantur.* Vides onera in rhedis, præsertim lineas, amictoria, & vestes delicatas. Nec hæc solum iis portabantur, verum aurum quoque & argentum largitionum. Eadem lex à principio: *Si aurum sacrarum largitionum vel argentum ad comitatum nostrum destinatur, una redæ quingentis auri libris, mille verò argenti, si verò privatarum, auri trecentis, quingentis verò argenti libris oneratur.* Ubi nota, non eodem pondere aurum, quo argentum, neque hoc, quo vestes imponi consueverunt: Vestium onus solenne fuisse mille librarum. De hoc onere librarum mille sæpe docent leges veteres. L. 8. Cod. Theod. de Cursu publico: *Statuimus, redæ mille pondo tantummodo superponi.* L. 28. d. t. *Quod jam Gallis prodest, ad Illyricum etiam Italiæque regiones convenit redundare, ut non amplius redæ, quam mille pondo, subnectet.* L. 30. c. t. *Perspicue sanxeramus,*

mus, ut in carpentis redarum mensuram subditam nullus excederet, & nemo amplius redæ, quam mille pondo, auderet imponere. Hæ leges omnes sunt intelligendæ non de onere rerum quarumlibet, sed earum modò, quæ nec aurum sunt, nec argentum. Nam hæ duæ species minore pondere imponebantur, præsertim, si essent largitionum privatarum. Caussam Gothofredus sese ait ignorare, nisi fuerit in magnitudine rhedarum. Cur, ait, species fiscales in auro & argento distinguantur à vestibus, cur aurum ipsum ab argento, cur sacræ largitiones à privatis, mihi non liquet: Nisi quod necesse est redas alias aliis majores fuisse, nempe redas vestiarias longè majores, ut & argentarias, quam aurarias: Item, sacrarum largitionum redas, majores, quam privatianas. Et sic in triplici discrimine, si pondus spectes, fuere redæ, 1. mille librarum, puta communes, itemque argentariæ sacræ & vestiariæ. 2. Quingentarum, aurariæ sacræ & argentariæ privata. 3. Trecentarum, aurariæ privata. Sed hic nondum dubium sublatum: Quæras enim, cur majores hæ, illæ minores fuerint? Adde, quod ne constet quidem fatis de hac magnitudinis diversitate, & producta l. 30. statuere diversum videatur. Quare nescio, annon caussa fuerit in arcis, quibus istæ species transferebantur. Arcis enim, aurum præsertim & argentum, transferri consuevisse, potest colligi ex iis, quæ de Susceptoribus in sæpe dicto Codice leguntur. At illæ arcæ absq; dubio diligenter erant clausæ ferramentis serisque, quantoq; res unaquæq; pretiosior, tanto diligentius solita custodiri. Quantum ergo accedebat ponderis in arca, tantum detrahi necesse fuit in materia. Linthea & vestes vel omnino nullis, vel certè non ex gravi ferro confectis, opus habebant arcis. Itaq; in iis relictum pondus mille librarum. Aliter comparatum fuit cum auro & argento, speciebus pretiosissimis. Huc fortassis accedebant rhedæ ipsæ, ferro firmatæ, an & clausæ tabulis, ne aurum argentumque ita submoveri posset facilè. Quæ omnia efficiebant, ut ne tanto pondere imponi posset aurum argentumve, quam res aliæ.

Cap. XXXI.

De Sarraco.

Sarracum. Serracum. Sarraca. Gallicum vehiculum. Soracum & sarracum differunt. Ornamenta ejus. Σάρον. De genere plaustrorum fuit. Cum rotis quatuor. Gestabat onera, tigna, oleum, vinum, homines. Fabius exponitur contra Turnebum. In sarraco & plaustro homines tantum viliores & rustici. Mortui elati sarracis. Pertinebant etiam ad sarcinas militares.

SARRACI nomen non eodem modo scriptum reperitur apud veteres. Apud Ciceronem ita extat, uti dixi. Fabius lib. VIII. c. 3. *Ancum dicit in Pisonem Cicero: Cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur.* Meminit & Curius Fortunatianus III. Rhetor. *Sunt quaedam verba, quae quamvis obsoleta sint, illis melius expeditur oratio, ut M. Tullius & sarracum & ficem & scalas dicere non turpe duxit.* Atque ita legas alibi. At apud Sidonium lib. IV. ep. 18. *serracum est.* Ita namque habent editi, consensu quodam: *Nullae graves sarcinae ad praedium ex oppido ductae, nulla serraca, nulla effeda subvehendis oneribus attrahebantur.* Quin & genus quidam mutant, quodque vulgo neutraliter, id feminine efferunt. Inde habes in Glossario Philoxeni. *Sarraca, ἀμαζα.* & Glossis M. Savaronis. *ἀμαζα, sarraca, sarracum.* Unde nomen suum traxerit sarracum, liquido haud dixerim. Meurfius à Græco *σαρὰς* derivat. Idem probat Vossius in Etymologico his verbis: *σαρὰς, unde saracum factum literule mutatione, venit à σαρὰς.* Sic edendum fuerat, nec distinctio ponenda post factum. Istoc enim vult, *saracum* factum à *σαρὰς* mutatione litteræ ω, in à Latinorum. Verum obstat huic sententiæ, quod quoties vehiculum significat, r litteram habeat geminatam. Deinde inter peregrina numeratur à Sisenna, & conjungitur cum carris. Verba ejus lib. IV. *Construunt carros, & sarraca crebra disponunt.* Ad postremum Hieronymo expressis verbis Gallicum est vehiculum in Comment. ad c. ult. Esaiæ, ubi agit de opinione Judæorū circa statum sæculi, quo venturus atque regnaturus sit Messias: *Reducentur filij Israel, nequaquam assumptis aliis, sarraco Gallico, covinisq; Belgicis, & equis*

& equis Cappadocia atq; Hispania. Atq; hæc fortassis causa est, cur Alanis à Marcellino tribuantur. Jam si Gallicum barbaricumve fuit vehiculum, qui potest nomen ejus derivari à Græco? Græcum equidem est *σωρανός*, sed ab eo non *sarracum* sed *soracum*. Multum autem ista differunt. Salmasius rectissime ad vitam Antonini; *Corrigendus error est eruditorum hominum, quibus hodie persuasum est, soracum idem esse cum sarraco. Tantum sane interest, quantum inter cophinum & plaustrum. Soracum enim vox est mere Græca, nam σώραν & illis dicitur. Dicit, soracum esse mere Græcum, per quod innuit, contrarium se de sarraci voce opinari. Soracum comparat cophino, sarracum plaustro. Cophinus est vas ex virgultis aptum mundare stercora & terram portare inquit Isidorus. Similia habemus de soraco. Hesychius: Σώρανον, ἀγγεῖον, εἰς ὃ σῦνα ἐμβάλλεται. corbem vel fiscellam explicat, in quam conjiciantur ficus. Pollux exponit τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ τὰ σκένυ τῶν ὑποουετῶν, vas, in quo sint instrumenta histrionum. Atq; ita plane Festus: Soracum est, quo ornamenta portantur scenicorum. Quæ ornamenta Festo, ea σκένυ sunt Polluci: Intelligit autem non vestimenta sola, sicut vocem hanc exponit Vossius, sed omnem supellectilem apparatusque, quo in scena utebantur ludiones. Eum omnem ait immitti consuevisse vasis, soraca nominatis. Festi igitur soracum nihil pertinet ad hunc locum. Nam sarraca vehicula fuere, ac vehicula non multum plaustris dissimilia, quod Salmasius innuit, & nos in sequentibus monstrabimus. Græci sane, quando vertunt, quæ Latinis sunt *sarraca*, generali voce ἀμάξας reddunt, unde intelligitur clarissime, nec ab ipsis natam eorum appellationem, nec extare vocabulum in eorum lingua, quo peculiariter sint appellata. Glossæ Philoxeni superius laudatæ nobis: *Sarraca, ἀμάξα*. Glossæ Savaronis: ἀμάξα, *sarraca, sarracum*. Speciem vehiculi quod attinet, ea plaustris fuisse non absimilis videtur. Quod colligitur ex eo, quia Græcis ἀμάξα, quod plaustrum denotat. Deinde quia etiam Latini quæ loco uno vocant sarraca, alio reddunt plaustra. Ammianus lib. XXXI. *Carne & copia victitant lactis, plaustris supersidentes. Cumq; ad gramina venerint in orbiculatam figuram locatis sarracis ferino ritu vescuntur.**

Hic

Hic quæ priore loco plaustra sunt, alio dicuntur sarraca. Neq; tamen plaustra omnino fuere. Nam distinguit Vitruvius lib. X. c. I. *Portationesq; eorum non essent, nisi plaustrorum aut sarracorum per terram.* Ad eundem modum tanquam diversa leguntur apud Juvenalem Sat. III.

-- -- *Modo longa coruscat*
Sarraco veniente abies, atq; altera pinum.
Plaustra vehunt -- --

Idem voluit Sisenna lib. IV. Histor. *Construunt carros, & sarraca crebra disponunt.* Rotis incessisse quatuor conjicio ex eo, quia sydus cœleste, quod plaustrum vulgo dicitur, à Juvenale nuncupatur sarracum: ejus namq; stellas quatuor, quadrata figura dispositas referre rotas quatuor alibi ostendi. Juvenalis versus extat lib. V.

Frigida circumagunt pigri sarraca Beotæ.

Ad quem locum Commentator vetus: *Sarraca, plaustra Septentrionis.* Certe nisi rotis incessisset quatuor, tantæ molis longitudinisq; sustinere onera non potuisset, quanta gestasse Juvenalis docet in superius allatis verbis. Ufus sarracorum fuit idem pæne, qui plaustrorum, pertinuitq; vel ad pacem, vel ad bellum. In pace onera eis vehebant. Sidonius lib. IV. ep. 18. *Nulla graves sarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla sarraca, nulla effeda subvehendis oneribus attrahebantur.* Oppidum, quod Sidonis hic vocat, est Arverna Galliæ, ubi proinde receptum sarracorum usum colligimus fuisse, ac simul stabilimus, quod superius de sarracis Gallicis testati sumus. Neq; tamen Gallis solum fuerunt usitata, verum in ipsam urbem Romam translata sunt, ubi tigna ingentia integrasq; arbores in eis deportata ex agris. Ita Juvenalis testatur, loco, quem superius ostendi.

-- -- *Modo longa coruscat*
Sarraco veniente abies -- --

Dicit *longa*, unde liquet, integram propemodum fuisse, atq; propter ipsam eam longitudinem, vehiculum exegisse quatuor rotarum. Vitruvius oleum vinumq; imponi eis consuevisse, ait ac ex loco uno deferri in alium. Verba leguntur lib. X. c. I. *Si non fuisset*

yy 2

tor-

*torcularis preparatio, neque olei nitorem, neque vitium fructum habere potuissemus ad jucunditatem. Portationesque eorum non essent, nisi plaustrorum aut sarracorum per terram inventæ essent machinationes. Si absque plaustris sarracive non haberi potuerunt portationes olei & vitium fructus, sequitur hæc talia sarracis fuisse portata. Serviebant quoque rebus aliis vehendis, interdum & hominibus, quod colligo ex verbis Ciceronis, quæ laudantur Fabio lib. VIII. cap. 3. *Vim rebus aliquando & ipsa verborum humilitas affert. An, cum dicit in Pisonem Cicero: cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur: incidisse videtur in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum volebat auxisse?* Dicebat Cicero, totam Pisonis cognitionem advectam ei in sarraco, quod non potuisset, nisi aliquando ita factum esset. Sed quid est, quod Fabius hoc verbum *sordidum* appellat? Turnebus ait, quia *est mechanicum*, quod non intelligo. Mihi duo respexisse videtur, primum, quod sarraci usus esset hominum non elegantiorum, sed agrestium; dein quod vocabulum esset peregrinum atque barbarum. Poterat Cicero pro sarraco, plaustrum ponere, sed maluit alterum, ut ostenderet hominem non communiter, sed barbare plane sordidum. Poterat ponere currum aut vehiculum, sed sarracum maluit, quoniam in sarracis & plaustris sedebant rustici & agrestes. Tibullus lib. I. & ult.*

Rusticus è lincog, vehit male sobrius ipso

Vxorem plaustro, progeniemque domum.

Quod igitur proprium fuit hominum agrestium sordidorumque, id Cicero Pisoni familiæque ipsius tribuit. Apud Julium Capitolinum etiam defuncti efferuntur isto genere. Ita namque habet in vita Antonini: *Tanta autem pestilentia fuit, ut vehiculis cadavera sint exportata sarracisque.* Verum fuit hoc inusitatum alias, cum de more honestiores in lectis efferentur, pauperes populari saltē sandapila, sicut Casaubonus ibi ait. Illud quoque singulare, quod propter multitudinem funerum vehicula honestiora quoque non sufficerent, sed ad sarracas plane veniendum esset, instarque stipitum lignorumque cadavera efferri deberent. Nam alias honestius sepelire suos solebant, sepulturamque numerare inter pia sacraque officia, sicut notum.

Et

Et hic quidem sarracarum usus in pace. In bello pertinebant ad gestandas sarcinas militares, præsertim apud gentes barbaras, ut Alanos, de quibus hoc ex Ammiano Marcellino discimus. Construebant eis quoque, instar munimenti, quo munirent castra, positus in orbem sarracis. Ammianus dicitur lib. XXXI. *Cumque ad gramina venerunt, in orbiculatam figuram locatis sarracis ferino ritu vescuntur: absumptisq; pabulis velut carpentis civitates impositas vehunt.* Agit de Alanis, gente Scythica, neque uno subsistente loco, sed cum uxoribus liberisque ac pecore suo errante, semper ad arma parata, & velut bellum perpetuum agitante cum omnibus. Hanc ait instar civitatis ambulatoriæ facere cum sarracis suis, quibus quocumque venerint, multitudinem suam, velut manibus circumdat in orbem. Idem alij fecere barbari, præsertim quando metus esset ab hoste. Quod colligitur ex Sisenna, quem opinor agere de Gallis, quando ait lib. IV. *Construunt carros & sarraca crebra disponunt.* Verum de hoc genere falsis multa in superioribus attulimus ubi de carris egimus.

Cap. XXXII.

De Epirhedio.

Epi-redium. Vehiculum Romanum. Cum rotis quatuor. Scaligeri sententia rejecta, item Vossii. Epi-redia aperta. Epi-rotum. Curriculus. Equis ducitur ignavis. Onera eo portantur.

Venio ad epi-redium, cujus est exigua in antiquis libris mentio. Nominatur Fabio lib. I. cap. 5. ut post monstrabo: Juvenali quoque Sat. VIII. ubi ita loquitur:

-- -- -- *Trio ducunt epi-rhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.*

Inde venit & in Glossas, quas Tyronis Tullii & Senecæ appellant: Vocabulum ipsius ex Græco Gallicoque esse compositum intelligimus ex Fabio, loco antea laudato, ubi hæc leguntur: *Iunguntur autem, aut ex duobus Latinis integris, &c. aut ex duobus peregrinis, ut epi-rhedium. Nam cum sit præpositio Græca, Rheda Gallicum, nec Græcus tamen, nec Gallus utitur composito; Romani suum ex alieno*

YY 3

utroque